

větším geografickým, kulturním a etnickým celkům: oblast balticko-poviselsko-poodersko-moravská, mazursko-baltická, hornolabská, středolabská, středorýnská. Zjišťuje, že jednotlivé skupiny ostruh se vyskytují v určitém časovém údobí zpravidla jen v jedné z uvedených oblastí, pro něž jsou původní a typické, zatím co v jiných se objevují jen sporadicky jako import.

Při úvahách o původu jednotlivých ostruh přihlíží autor k různým znakům (výr. technika, výzdoba) a dochází k závěru, že lité bronzové ostruhy jsou původu středorýnského-franského (výjimečně mazurského), ostruhy s litým bronzovým obloukem a vsazeným železným bodcem jsou původu hornorýnského-alamanského, dvojdílné železné ostruhy pocházejí z Durynska nebo z franského prostředí v Porýní (výjimečně z dolního Povislí) a železné ostruhy vykované z jedné tyčinky jsou slovanské.

Autor soudí, že háčkovité ostruhy se objevily v období vojenské demokracie jako pomůcka spojená s vojenskou taktikou barbarů (rychlý pohyb na koních měnil se v pěší útok) již někdy v 5. st., a to nejdřív v Durynsku a pak v Porýní. Odtud se již v pol. 6. st. dostávají na východ, kde se podle jejich vzoru začínají kovat železné ostruhy z jedné tyčinky. V druhé polovině 7. st. se na západě objevují dokonalejší vysokoobloukové ostruhy v souvislosti s používáním těžkého koně, třmenů a kroužkového brnění. Tento nový typ se po zániku háčkovitých ostruh na západě vyráběl během 9. a 10. st. v slovanských oblastech. Chronologický rozdíl mezi vysokoobloukovými ostruhami západními a východními, který je odrazem urychleného společenského vývoje na západě, osvědčuje, že vysokoobloukové ostruhy jsou ve střední Evropě jedním z projevů krystalizujícího se raně feudálního systému. Zánik háčkovitých ostruh byl způsoben přílivem dokonalejšího typu ostruh se záchytnými ploténkami z Porýní, které koncem 10. st. zcela převládly. K tomu by bylo možno podotknout, že na Moravě převládly ostruhy s ploténkami již v 9. stol.

Práce svědčí o velké akribii a všestranném pohledu, s nímž autor přistupoval k třídění a hodnocení materiálu. Místy poněkud přepíná možnosti archeologických pramenů, snaží-li se např. určit, kým byla ve smyslu etnickém určitá ostruha nošena nebo kterou cestou se dostala z místa výroby na místo nálezů. Také jeho srovnávání často velmi vzdálených nálezů ostruh působí místy dojmem formálního typologizování, které nemůže být vždy dostatečnou oporou pro datování tohoto druhu památek. Velkým přínosem publikace je však snesení důkazů pro to, že skupina železných háčkovitých ostruh vykutých z jedné tyčinky je původu slovanského a dále jeho typologicko-chronologické rozdělení háčkovitých ostruh, které byly dosud vesměs datovány poměrně nízkou. Velmi poučný je i široký historický pohled autora na funkci ostruhy, který mu umožnil objasnit souvislosti technických zvláštností ostruh a jejich používání se změnami ve výstroji a výzbroji bojovníků, v taktice boje, se vznikem nového druhu vojska (těžká jízda) jakož i souvislosti se širšími změnami hospodářskými (intenzivní chov těžkých koní) a se změnami společenskými, které jsou charakterizovány přechodem od patriarchálních forem k ranému feudalismu.

Bořivoj Dostál

Romana Barnycz-Gupieniec, Naczynia drewniane z Gdańska w X—XIII wieku. (Dřevěné předměty z Gdańska v X—XIII století.) *Acta Archeologica Universitatis Lodziensis*, Nr. 8, Łódź 1959. Stran 110, 11 statistických tabulí, 10 obrazových tabulek, francouzské resumé.

Další z prací polských archeologů, vycházející v knižnici *Acta Archeologica Universitatis Lodziensis*, zabývá se dřevěnými předměty nalezenými v Gdaňsku. Její autorka, Romana Barnycz-Gupienicová ji rozdělila na 5 částí. První nás uvádí do nálezové situace, druhá podává klasifikaci výtvorů ze dřeva, třetí se snaží na základě nálezů ukázat v kostce techniky odbrábění dřeva. Ve čtvrté části se podává výklad funkcí jednotlivých předmětů v domácím hospodářství. Pátým oddílem je závěrečné hodnocení.

Soubor dřevěných nálezů, které zpracovává autorka v této práci, je z výzkumů z let 1948 až 1954, prováděných na místě starého hradu v Gdaňsku (stanoviště č. 1). Materiál zde shromážděný, počítající 531 dřevěný předmět, pochází ze 17 vrstev ohraničených lety 980/1005 až 1292/1303. Rozhodující pro zjištění dat byla vrstva 11, zničená požárem. Ta dělí všech 17 vrstev na dvě fáze: na starší fázi A, 980—1090 a mladší fázi B, 1100—1308. Ve starší fázi A žili na stanovišti č. 1 rybáři společně s řemeslníky; základem obživy byl rybolov prováděný víceméně individuálně. Ve fázi B se jasně jeví počátky feudalismu. Vzrůstá závislost obyvatel na feudálové, žijícím na hradě, a budují se podhradí — jedno víceméně zemědělsko-rybářské, druhé kupecko-řemeslnické.

Nejobsažnější částí knihy je klasifikace dřevěných předmětů. Autorka je dělí na skupiny podle charakteru výroby, na předměty soustružené, dlabané, pletené a přitesávané. Nedělí však předměty podle časových horizontů, ač je v předcházejícím textu celkem pečlivě od sebe odělila.

Mezi soustružené předměty patří misky několika typů a talíře, dělené podle velikosti na malé, střední a velké. Předmětů dlabaných a strouhaných je co do druhů nejvíce — jsou to lžíce a lžičky, lopatky, naběračky, čerpáky a vařečky. Patří mezi ně také necky, hrnečky, kvedlačky, pokličky na nádoby, lopaty, vidle, tlukadlo do stoupy, háky. Z pletených předmětů se našly koše — jen ve třech exemplářích. Jsou vyráběny z kořenů i větviček a pletený dvourubtovou technikou. Předměty vyráběné bednářskou technikou, přitesávané, jsou v Gdaňsku hojně zastoupeny. Je zvláštní, že se jich více užívalo až ve fázi B (celkem 86 kusů). Ve fázi A bylo jen 27 kusů. V Gdaňsku je 9 typů nádob vyrobených z dřevěných dužin. Jsou to: hrnky, misky, vědra, dojačky, díše, džbery, soudky, hrnce, kádě. Tyto nádoby se od sebe liší především obsahem, který kolísá od 1 až do 120 litrů. Nejvíce nádob má však průměrný obsah asi 6—15 litrů a jsou to ponejvíce vědra, džbery a díše.

Další oddíl knihy (str. 41—56) zabývá se výrobními technikami hospodářských nádob. Nejprve probírá autorka soustružení. Toho se používalo při výrobě misek a talířů, na kterých zůstaly výrazné stopy výroby v podobě tenkých a mělkých linií v soustředných kruzích, hlavně kolem dna a okraje. V Gdaňsku se našly i polotovary. Na třech obrázcích ukazuje autorka možnosti, jakými bylo asi soustružení i upínání na soustruh prováděno. Opírá se při tom o analogie z Francie (XI. století) a o recentní nález z Istebnej ve Slezsku. Podle rozšíření soustružených nádob i polotovarů usuzuje autorka, že soustružnická dílna byla v domě č. 37, datovaném do druhé poloviny XIII. století. Vydlabávané předměty se opracovávaly pravděpodobně speciálními noži, ale podle nálezů v Gdaňsku se tak nedá jednoznačně tvrdit. Větší předměty se opracovávaly sekerou a vyhlazovaly noži a pořízy. To platí hlavně o neckách. Přitesávání se používalo pro předměty bednářské výroby — byla to dna nádob a prkna. Prkna jsou dokonale opracována. Z bednářských nástrojů byl nalezen jen poříz. Podle etnografických analogií se autorka snaží předvést vcelku bednářskou výrobu. Bednářství jako řemeslo bylo v Gdaňsku už od 2. pol. X. století.

Následuje oddíl (str. 57—62) o používání dřevěného nádobí v domácím hospodářství. Jsou to nádoby sloužící k přechování a přípravě pokrmů, nádoby na vaření a pečení, předměty užívané při jídle a jiné pomocné předměty.

Závěrečná kapitola shrnuje poznatky načerpané při výzkumu stanoviště č. 1 v Gdaňsku. Autorka hovoří o celkem stále formě předmětů domácího hospodářství, které nepodléhaly změně po celá staletí jak ve městě, tak i na venkově. Ale přece jen se liší předměty fáze A od předmětů fáze B, hlavně co se týče velikosti. Ve fázi A jsou to předměty drobnější, výhodné pro tehdejší řemeslnicko-rybářskou společnost. Ve fázi B převažují zase velké nádoby. Ovlivněno to bylo samozřejmě jiným způsobem života při feudálním sídle. Autorka se pokusila zjistit, kolik připadlo dřevěných předmětů jedné rodině — domu a došla k těmto zajímavým číslům: 2 misky, 3 talíře, 5 lžiček, 1 hrníček, 3 vědra, 2 díše, 2 dojačky, 5 džberů, 1 hrnec, 1 soudek, 1 necky. K tomu

samozejmě patří ještě výrobky hliněné a pletené. Výrobu předmětů ze dřeva lze v Pomoří v období raného středověku doložit i písemnými prameny.

Za vlastním textem následuje 11 přehledných statistických tabulek o výskytu, množství a typech jednotlivých předmětů, které vhodně toto dílo doplňují. Pak následují kresebné tabulky jednotlivých typů předmětů a resumé ve francouzském jazyce. Text je doprovázen množstvím fotografií a instrukčních nárysů, které dávají možnost i čtenáři, který neovládá dokonale polský jazyk, poznat všechny typy předmětů a jejich jednotlivé části.

Práci Romany Barnycz-Gupienicové je nutno uvítat jako důležitý příspěvek pro poznání domácího hospodářství Slovanů v raném středověku. S výsledky její práce bude nutno počítat i v našem prostředí, i když u nás nejsou takové půdní podmínky, aby zachovaly organické hmoty, jako je dřevo, v původní podobě.

Jana Spílková

Herman Bengtson, Griechische Geschichte (Handbuch der Altertumswissenschaft III, 4); str. XIX + 609, 12 map. Verlag C. H. Beck, München 1960. 2. Auflage.

Kniha Bengtsonova vychází ve druhém vydání právě po deseti letech, když její první vydání nahradilo v roce 1950 Pöhlmannovu příručku z r. 1914⁵, přinášející spíše problematiku dějin nežli dějiny samy. Proti prvému vydání (str. XVI + 591) vzrostlo druhé vydání poměrně hodně, uvážíme-li, jak krátká doba uběhla od prvního vydání, a dále i to, že většina změn je v poznámkových částech, vysázených *petitem*. O prvním vydání jsme referovali již dříve a na tuto recenzi odkazujeme čtenáře, neboť většina poznámek tam obsažených zůstává stále platná (LF III, 1955, str. 269–273).

Řecké dějiny ve zpracování Bengtsonově jsou ve srovnání s dílem Pöhlmannovým psány jasně a bez jakýchkoliv historizujících úvah. Proto se v nich čtenář snadno orientuje a může jich dobře užít. Avšak mnohé formulace autorovy jsou nám velmi cizí, jeho dějiny jsou prostoupeny modernizujícími prvky i rasismu blízkými názory, jež se objevují v obou vydáních. Tak příchod Amoritů přinesl Babylonii „eine wichtige Blutauffrischung“ (30¹ = 32²), nemile nám zní i formulace, že Assyřané znali „das mit Virtuosität geübte Verpflanzungssystem ganzer Völker und Stämme“ (69¹ = 74²); feudalismus uznává za Hyksosů v Egyptě (31¹ = 33²) i v Makedonii (2881 = 300²). Naproti tomu odmítá takové modernizace, které mají značně vyhraněnou současnou politickou tendenci. Sem patří odmítnutí Kahrstedtových fantasií, podle nichž Mithridates usiloval o „světovou revoluci“ (481¹, pozn. 2 = 497², pozn. 5) anebo povstání otroků měla ráz „vyložené komunistických nepokojů“ (475¹ pozn. 3 = 492², pozn. 1).

Proti této stránce Bengtsonovy koncepce stojí jeho značný rozhled po literatuře. Autor uvádí v poznámkách jen literaturu živou a v mnoha případech ji výstižně hodnotí. Ze starších prací uvádí jen nejnnutnější, vycházejí ze zásady, že příručka má obsahovat jen nejpotřebnější údaje. Nově do textu přibýly některé z nových objevů, jako např. zmínka o eposu z Kumarbi ve spojitosti s Hesiodovou Theogonií (68²) anebo upozornění na nápis z Troizeny (549² v dodatku ke str. 163²) o evakuaci Athén a rozdělení loďstva v r. 480 na základě Themistokleova návrhu. Naproti tomu zaráží, že se autor drží zpět v hodnocení lineárního písma, jehož rozluštění nepovažuje dosud za tak jisté, aby z něho mohly být vyvozeny historické závěry (str. 21² a 38²). V úvodu ke druhému vydání se docela k celé věci vyjadřuje slovy *grammatici certant, adhuc sub iudice lis est* (str. IX).

Pokud se týká doplnění literatury, pak tu v těch oddílech, které se týkají zejména Černomoří, stále pocítujeme to, že autor nezvládl jinou literaturu nežli západní anebo jen tu moderní literaturu ze zemí lidových demokracií, která je psána západními jazyky. Tato neznalost vede ovšem i k zanedbání některých událostí v textu, ať již se týkají kolonizace, Bosporské říše, apod. Autor je si toho vědom, jak aspoň můžeme soudit z nově vložených slov na str. 87², jimiž vyslovuje přání,